

ПСИХОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ В ФУТБОЛІ

Вікторія КОВАЛЬЧУК, Олег БАЙРАЧНИЙ

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Гра у футбол ставить високі вимоги до організму спортсмена, його нервової системи, а разом з тим до всіх сторін його психіки. Складні умови гри, характер ігрових дій, напруженість змагальної боротьби обумовлюють психологічні особливості діяльності футболіста. Від психічних станів футболіста, від індивідуальної специфіки функціонування психічних процесів залежать, в значній мірі, результати його ігрових дій.

Метою нашої роботи було виявлення психологічних критеріїв готовності юних футболістів до діяльності в професійних клубах.

Для досягнення цієї мети нами були підібрані наступні методи дослідження:

- 1) аналіз літературних джерел щодо стану проблеми на сьогодні;
- 2) анкетування;
- 3) психологічне тестування;
- 4) метод експертних оцінок;
- 5) методи математичної статистики.

Дослідження будуть проводитися на базі КСДЮШОР (Київ), команді 1988-го року народження. Гравці цієї команди були призерами першості міста Києва та неодноразово займали призові місця на різноманітних турнірах, в тому числі міжнародних.

В результаті аналізу літературних джерел ми побачили, що вивченню даного питання приділяється недостатньо уваги. Є роботи, присвячені головним чином створенню психологічних „портретів” дорослих футболістів, а також особливостей функціонування характерних для футболу психічних процесів. Але відсутні матеріали, які містили б порівняльний аналіз психологічних моделей юних футболістів і футболістів-професіоналів, на підставі якого можливо було зробити прогноз відносно перспективності молодих футболістів для професійної діяльності.

Таким чином, **актуальність** відбору спортсменів, з відмінним поєднанням рухових та психічних якостей, яке дозволило б досягти спортивних результатів міжнародного рівня, не викликає сумніву.

Результати досліджень. В численних працях, присвячених цьому питанню, зауважується, що такі спортсмени відрізняються суттєвими індивідуальними особливостями по анатомо-морфологічним та психологічним показникам. З огляду на те, що більшість якостей людини можливо повністю або частково компенсувати в підготовчий процес має носити індивідуальний характер. Ця обставина змушує розглядати проблему відбору комплексно, поєднуючи питання відбору та орієнтації в процесі підготовки[6].

Відбір в спорті відносять до категорії складних комплексних проблем і виділяють його соціальні, психологічні, педагогічні та медико-біологічні аспекти[5].

Соціальні аспекти відбору пов'язані здебільшого з питаннями економіки, а саме процес підготовки спортсменів високої кваліфікації, включаючи підготовку в різних спортивних закладах, потребує значних матеріальних витрат.

Педагогічні аспекти відбору невід'ємно пов'язані з загальною системою тренувань в дитячо-юнацькому віці, темпами росту спортивної майстерності тощо.

Медико-біологічні аспекти містять широке коло питань діагностики стану здоров'я, рівня розвитку основних систем життєдіяльності організму, лімітуючих спортивні досягнення в кожному виді спорту.

Психологічний аспект відбору складається з оцінки психологічних властивостей особистості, рівня розвитку окремих психічних процесів, враховуючи конкретні вимоги цього чи іншого виду спорту. Більш детально це питання ми розглянемо нижче.

Порівнюючи думки різних фахівців, які розробляли окремі напрямки проблеми дитячо-юнацького спорту, можемо зробити висновок про те, що відбір перспективних спортсменів відбувається в процесі багаторічної підготовки, як правило, в три етапи, кожен з яких має свої завдання. На першому етапі вважається доцільним виявити відповідність даних спортсмена до вимог виду спорту на підставі аналізу морфологічних, фізіологічних та психологічних показників.

Відбір на другому етапі спрямований на виявлення у спортсменів потенційних здібностей до досягнення високих спортивних результатів в найближчому майбутньому. З цією метою здійснюється педагогічне тестування, результати якого дозволяють прослідкувати темпи росту спортивної майстерності, ступінь оволодіння технікою і т. п.

Метою третього етапу є виявлення можливостей спортсменів досягати результатів міжнародного класу в умовах жорсткої конкуренції. Відбір на цьому етапі здійснюється за допомогою педагогічних та психологічних показників [5].

Звертає на себе увагу той факт, що чим старшим за віком стає спортсмен і чим коротший часовий проміжок на який поширюється прогноз, тим вища надійність висновків щодо його перспективності.

Взагалі успішність відбору багато в чому залежить від вірного вибору критеріїв, окремих показників, умов їх реєстрації та об'єктивності інформації про спортсмена [4].

Відбір спортсменів проводиться з врахуванням вимог конкретних видів спорту, отже тестові програми повинні мати специфічний характер. Ряд авторів висловлюють думку про доцільність розрізняти комплекси тестів, враховуючи особливості окремих видів спорту (циклічних видів спорту, спортивних ігор, швидкісно-силових видів і т. п.) [2-6].

Перш ніж перейти до розгляду змісту психологічного відбору, не зайвим буде зупинитися на такому питанні як „Психологічна підготовленість та її контроль”. Аналіз літератури по цій темі засвідчив, що в умовах сучасного спорту до психічної сфери спортсмена висуваються дуже високі вимоги, внаслідок чого контроль за станом психічних процесів широко застосовується в навчально-тренувальному процесі.

У зв'язку з особливостями спортивної діяльності, що характеризується руховою та психологічною складністю, особливого значення набувають швидкість мислення та сприйняття ситуації, яка постійно змінюється, що потребує прийняття оптимальних рішень за короткий проміжок часу.

До числа показників, за допомогою яких оцінюють професійну придатність в багатьох видах спорту, відносять і показники, які дозволяють описати стабільність до несомоторного самоконтролю, швидкість реагування, рівень оперативного мислення в умовах спортивної діяльності.

Контроль за психічними процесами не обмежується вище описаними аспектами, торкається широкого кола якостей і здібностей:

- особистісні та морально-вольові якості (здібність до лідерства, мотивація в досягненні перемоги, емоційна стійкість, здібність до самоконтролю);

- об'єм та зосередженість уваги;
- ступінь досконалості сприйняття рухових параметрів;
- стійкість до стресових ситуацій;
- можливості аналізаторної системи, сенсомоторних реакцій, здібність до формування випереджаючих дій в умовах дефіциту часу та ін.

У літературі виділяються наступні етапи психологічного відбору: 1) формування цільових ознак; 2) вибір психологічних прогностичних ознак; 3) побудова психологічної моделі відбору; 4) практика психологічного відбору;

Під час формування цільових ознак, в якості таких є ознаки успішності спортивної діяльності, які й обумовлюють сенс та доцільність постановки питання відбору. В багатьох випадках в якості цільових можуть бути використані оцінки майстерності спортсменів за певною кваліфікаційною системою. Більш інформативно в якості цільових ознак використовувати об'єктивно зафіксовані змагальні показники.

Вибір психологічних, прогностичних ознак в спортивній психодіагностиці є результати психологічного обстеження спортсменів. Саме вони дозволяють спрогнозувати рівень досягнень, змагальну стійкість, визначальні мотиви та інші актуальні для відбору ознаки психологічної характеристики спортсмена. Але для цього необхідно спочатку провести аналіз особливостей конкретної спортивної діяльності з метою визначити вимоги, які вона ставить перед психікою спортсмена. З цією метою складають психоспортограми – психологічні характеристики конкретного виду спорту.

Успішність спортивної діяльності не можливо спрогнозувати надійно тільки за однією прогностичною ознакою, так як досягнення високих результатів залежать одночасно від багатьох психологічних складових особистості спортсмена. З цією метою створюють психограму особистості спортсмена, яка є інтегральною психологічною характеристикою, що містить велику кількість показників його психології.

Практика психологічного відбору є заключним етапом у відборі. Вона здійснюється за допомогою тестів, показники яких увійшли до інтегральної оцінки психологічної придатності спортсмена [3].

Не дивлячись на те, що відбір у футболі багато в чому базується на загальних принципах відбору в спорті, він все ж таки має свої відмінні риси, які обумовлені специфікою тренувальної та змагальної діяльності.

Слід зауважити, що футбол характеризується високою активністю гравців з великою інтенсивністю м'язової роботи, до того ж м'язова діяльність має здебільше динамічний характер. Рухові навички гри у футбол не є чимось стійким, усталеним, вони відрізняються великим ступенем варіативності та мінливості.

Важливою особливістю рухових актів, які футболіст виконує під час гри є необхідність швидкої зміни одних форм рухів на інші, зовсім протилежні за характером.

Ефективність тих чи інших техніко-тактичних прийомів визначається, перш за все наступним:

1. Доцільністю прийому за даних умов, що залежить від тактичної майстерності футболіста, його вміння приймати найбільш вірне рішення на основі правильної оцінки ігрової ситуації.
2. Своєчасністю його виконання. У зв'язку з чим, важливого значення для футболіста набуває швидкість реагування та точність сприйняття часу і відстані.
3. Точністю виконання прийомів, тобто точним регулюванням рухів у відповідь до конкретних завдань окремого моменту гри.

Таким чином, саме ці особливості ігрової діяльності впливають на вимоги, яким повинні відповідати гравці певного віку та кваліфікації. Комплекс цих якостей зображається в модельних характеристиках, для чого проводяться обстеження спортсменів, метою яких є пошук найбільш інформативних в прогностичному плані якостей, що обумовлюють високі спортивні показники. На основі експертних оцінок була створена ієрархія якостей, яка виглядає наступним чином :

- тактичне мислення;
- швидкість оволодіння різноманітними прийомами;
- вміння точно виконувати відносно складні рухові завдання;
- здатність швидко перебудувати свої дії у зв'язку зі зміною ситуації;
- стартова швидкість;
- дистанційна швидкість;
- координаційні здібності;
- силові якості.

Як бачимо, перші чотири показники, відповідно найбільш важливі, за думкою футболістичних фахівців, є психологічними або психофізіологічними. Цей факт зайвий раз підтверджує необхідність урахування психологічних характеристик гравців при відборі. Ці показники, що мають увійти до психологічних характеристик на цьому етапі відбору, на нашу думку, в першу чергу слід віднести особистісні якості спортсмена. Серед них ми виділяємо наступні: рівень самооцінки, тип темпераменту, рівень суб'єктивного контролю, мотивація, що переважає, рівень тривожності тощо.

Висновки

В результаті проведеного аналізу літератури нами були виявлені наступні психологічні критерії відбору:

- особливості форм відображення;
- співвідношення між компонентами направленості;
- психофізіологічні показники;
- особистісні якості спортсмена.

Але, зважаючи на вік футболістів, їх досить високий рівень підготовки та завдання, що вирішуються на цьому етапі відбору, можемо зробити висновок про те, що у більшості з них фізичні якості, техніко-тактичні можливості а також психофізіологічні показники перебувають на рівні дорослих гравців.

Тому, на нашу думку, саме особистісні якості футболіста є детермінантами професійного відбору. Оскільки, особистість спортсмена в цьому віці перебуває в процесі формування, то від того наскільки „зрілим” в психологічному сенсі він підійде до професійного відбору, багато в чому залежатиме успішність його кар'єри.

Наступний етап нашого дослідження буде присвячений практичній реалізації, обумовленої в результаті літературного аналізу, матеріалів. На основі яких, будуть зроблені практичні рекомендації тренерам для підвищення ефективності професійного відбору.

Література

1. Галаева Г.М. Психологическая характеристика футбола // Психология спорта. - М.: Просвещение, 1969.- с.45-109.
2. Волков В.М., Филлин В.П. Спортивный отбор. - М.: Физкультура и спорт, 1983. - 176с.

3. Воронова В.И., Гринь А.Р. Психология отбора. – Методические рекомендации для самостоятельной работы студентов. – Киев, НУФВСУ, 2000. Под общ. ред. Ложкина Г.В. – с.49-53.
4. Лысаковский И.Т. К проблеме отбора и ориентации в спорте // Теоретические и методологические аспекты определения спортивной одаренности. – Омск, 1989. – с.4-5.
5. Платонов В.Н., Запорожанов В.А. Теоретические аспекты отбора в современном спорте // Отбор, контроль и прогнозирование в спортивной тренировке. – К., 1990. – с.5-16.
6. Созанськи Х., Космол А., Перковский К. Эффективность тренировочных нагрузок как критерий отбора в спорте // Современный олимпийский спорт: Тез. докл. Международного конгресса. – К.КГИФК, 1993. – с.196-198.

PSYCHOLOGICAL CRITERION OF PROFESSIONAL SELECTION IN FOOTBALL

Viktoriya KOVALCHUK, Oleg BAIRACHNIY

National University of Physical Education and Sports of Ukraine

Abstract. Our paper is dedicated of professional selection in football. The professional selection is a composite all-up problem, which one consists of several reductants. In this paper major notice spared to a psychological reductant of selection. Because at professional selection one of the maiden places is occupied by psychological qualities of the personality According to our reckoning calculation of psychological features athletes can essentially increase performance of selection to professional clubs.

Key words: professional selection, football, psychological criterion.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК, МИСЛЕННЯ Й ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ

Тарас АРТЕМЕНКО

Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління"

Постановка проблеми. Спортивні ігри і, зокрема, баскетбол належать до високоспортівної діяльності, що пов'язані з нестаціонарними умовами середовища, наявністю проблемних тактичних ситуацій і необхідністю рішення оперативних задач [4, 7].

У баскетболі за рівнем значущості на передній план виступає система перцептивних і інтелектуальних і емоційних процесів, що протікають в умовах безперервних змін зв'язку з необхідністю в найкоротші терміни часу сприймати виникаючі ситуації, здобувати значення сприйняття і реалізація творчих рішень, а також шляхів і способів ведення змагальної боротьби, що характеризують діяльність як спортивно-оперативну [8].